

ИЗДАТЕЛ

НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА КНИГАТА

година VII

2005 / брой 4

В броя:

- Принос към българската книга
- Издателски процеси между двете световни войни
- Интервю с проф. д-р Минчо Семов
- Антон Дончев в оптиката на българската библиография
- Научни форуми
- Книгопис

ДИРЕКТОР

доц. д-р ик.н. Стоян Денчев

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Главен редактор

доц. д-р Лъчезар Георгиев

Зам.-главен редактор

доц. д-р Петър Парижков

проф. дфн Иван Харалампиев

доц. д-р Стефан Коларов

доц. д-р Атанас Дерменджиев

доц. д-р Мария Младенова

Технически редактор

Райна Карабоева

Коректор

Цветанка Рашкова

Графичен дизайн

Стефан Василев

Научни консултанти

проф. дфн Ани Гергова

проф. д-р Анчо Калоянов

5000 Велико Търново

ул. „Геодосий Търновски“ № 2,

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

1784 София

бул. „Цариградско шосе“ № 119

Специализирано висше училище по

библиотекознание и информационни технологии

ИЗДАТЕЛ

НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА КНИГАТА

ГОДИНА VII, № 4, 2005

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

СПЕЦИАЛИЗИРАНО ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ

ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Съдържание

Принос към българската книга	2
Доц. д-р Лъчезар Георгиев	
Издателски процеси между двете световни войни	3
Емилия Валентинова Николаева	
25-ти Международен панаир на книгата	20
Константина Негкова	
„Не бойте се – страшното е напред“	
Интервю с проф. д-р Минчо Семов	22
Виолета Божилова	
За плеядата преподаватели в Държавния	
библиотекарски институт	26
Таня Тодорова	
Книгите и четенето в сп. „Български	
книжици“ (1858 – 1862)	30
Ас. Десислава Ангреева	
AL-JAZEERA: Медийната перла на арабския свят	34
Доц. д-р Петър Парижков	
Антон Дончев в оптика	
на българската библиография	43
Юрий Лабинцев, Лариса Шчавинская	
Забележителен труд на българските учени	47
Александра Куманова	
„Нека цяла Русия се проверне в една библиотека“	50
Издател	
Трета национална конференция „Книгата и	
„безкнижната“ цивилизация“	57
Нови книги за колибарския Тревненски	
и Килифарски Предбалкан	58
Четвърта национална конференция „Библиотеки –	
четене – комуникации“	59

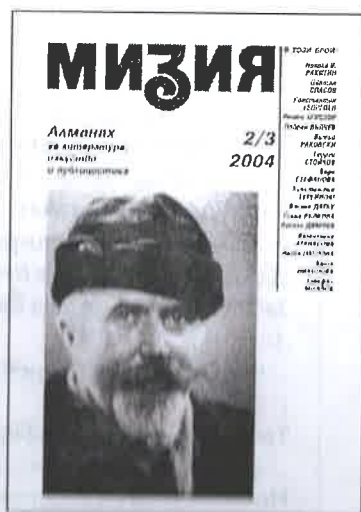
ПРИНОС КЪМ БЪЛГАРСКАТА КНИГА

Дружеството на писателите в Плевен е една от малкото творчески структури у нас, които запазиха своето единство, развиват активна издателска дейност и макар 65-те му членове да са от различни писателски съюзи, обединява ги любовта към словото, към книгата, към магията на духовните, непреходните ценности.

Изданията на плевенските автори са отпечатани в София, Велико Търново, Плевен и други големи издателски центрове. Отличават се с добър печат, стилно оформление, удачно съчетание на илюстрации и сполучливи графични решения.

Плевенските писатели не странят един от друг, не странят от обществения живот, съвместно участват в промоции на нови книги, реализират и международни изяви. Дял за това има и управителният съвет на плевенското писателско дружество с председател г-н Стефан Моллов, който е и неуморен инициатор на много творчески срещи, премиери на нови книги, съвместни инициативи с писатели от Република Маке-

дония, Румъния, Украйна. Принос за добрата работа в полза на българската книга има плевенското кметство и общината, които са предоставили творчески домове и места за местните автори – писатели и журналисти, подпомагат и комуникациите с творчески организации и съюзи, откликват радушно на писателските прояви. Тук следва да кажем насърчителни добри думи за алманаха за литература, изкуство и публицистика „Мизия“, чиито броеве бяха реализирани през последните години от великовековното издателство „Фабер“ под редакцията на г-н Георги Стойков, а впоследствие и от столичната издателска къща „Пламък“, и бяха отпечатвани с подкрепата на община Плевен с кмет Найден Зеленогорски, плевенските книжарници „Граμμα“ и други местни фирми и творци от града. Вярна на убеждението, че алманахът е само чисто местно издание, редколегията на изданието приема за публикуване и творци от съседни културни средища на Мизия, както и на творци – студенти и ученици.

ИЗДАТЕЛСКИ ПРОЦЕСИ МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ

Доц. г-р Лъчезар Георгиев

1. Характеристики и структури на печатарското дело у нас след Първата световна война

Печатарството в България след известен застой по време на Първата световна война отново се стабилизира в началото на 20-те години на ХХ век. Появяват се нови структури – на по-крупни издателски сдружения и организации с частни и кооперативни капитали. Заедно с това продължава институционализирането на родното печатарство. Безспорно най-голям е дялът на Държавна печатница в столицата, като тук продължава да излиза издателска продукция на водещите държавни институции и ведомства, печатат се изданията на Софийския университет, съчинения на утвърдени писатели като Иван Вазов. Утвърждава своята дейност и Придворна печатница като една от водещите и модерно оборудвани за времето си полиграфически предприятия. Още в навечерието на Балканските войни тук се печатат някои по-специализирани издания с повече илюстративен материал като „Художник“, „Картинна галерия“, Художествена култура“, но и специализирани научни и професионални издания като Списание на Българското икономическо дружество, „Банков преглед“, Списание на Българското инженерно-архитектурно дружество, годишникът на Софийския университет, списанията „Просвета“, „Учител“, „Ловец“. Предимство на печатницата е машината за трицветен висок печат и линотипната наборна машина. Още в първото десетилетие е внедрена електрическата тяга, с която осезателно се улеснява полиграфическият процес при подготовката и отпечатването на книгата. В някои издания предприятието се отбелязва като Царска придворна пе-

чатница Ив. Кадела. Тук излизат например повечето от томове на Ив. Вазов „Пълно събрание съчиненията“ на издателя Александър Паскалев между 1911–1918 г.; същият издател предпочита отново Придворна печатница, за да отпечата „Съчинения“ на Иван Вазов през 1921–1922 г. в библиотека „Родна литература“. Нека не пропускаме и факта, че още през 90-те години на ХІХ век, когато Придворна печатница е собственост на Б. Шимачек, тук се печата знаменитото второ издание на романа „Под игото“ на книжаря-издател Тодор Ф. Чипев, с илюстрации от Пиотровски, Обербауер, Митов и Мърквичка (1894). Между двете световни войни издателят Т. Ф. Чипев прави още едно издание на романа, които излизат в столичната печатница „Елит“ (1920). Романът обаче продължава да е популярен и други издатели също правят издания – Борис Васов реализира „Под игото“ в софийската печатница „Художник“ през 1927 г. в 10 поредни книжки (Библиотека „Иван Вазов“ № 31–40), през 1935 г. прави второ издание, при това в тираж 3000, а през 1943 г. в столичната печатница „Факел“ е реализирано и четвърто издание в доста солиден за времето тираж – 5000 екземпляра. „Под игото“ се печата в печатница „Художник“ и през 1943 г., вече като издание на „Хемус“, също в тираж 5000, като издателството след успеха на първото прави и второ издание, вече в собствената си печатница, при това тиражът е увеличен двойно. Издателят Т. Ф. Чипев пък в периода между двете световни войни реализира драматизация на „Под игото“, излязла през 1911 г. в печатницата на П. М. Бъзайтов в №3 на библиотека „Българска литература“. Издателят улучва

удачен момент, когато пиесата успешно е представена около година по-рано в Народния театър (16 декември 1910 г.). Но и софийското издателство „Факел“, на фона на тревожните събития около началото на Втората световна война счита за актуално и с патриотичен подтекст, в годината, когато на България е върната Южна Добруджа, да отпечата същата пиеса в печатница „Гутенберг“ (Библиотека Иван Вазов № 108). Тиражът също не е малък за драматично произведение – 2000 екземпляра. Посочените примери сочат, че българските издатели и печатари в различни периоди, свързани с върхови моменти от най-новата ни история, се обръщат към творчеството на авторитетни български автори, считани за обединителен мост между поколенията с ярките патриотични послания в дни на изпитания за народ и държава.

Трябва да отбележим, че още през драматичните години на Първата световна война една от малкото държавни структури, която функционира с успех, е армейският военно-издателски фонд. Той има характер на издателско-полиграфически комплекс – издателство с широк сътруднически апарат от писатели и журналисти, печатница и книжарница. Неговите издания, както и цялата структура, се финансира от военното министерство. Издават се авторитетни периодични издания като „Военен журнал“, „Военно-исторически сборник“, „Подофицерски журнал“, „Български воин“, в. „Народна отбрана“ и библиотечната поредица „Военна библиотека“. През Първата световна война спечелва популярност „Походна войнишка библиотека“, чийто издател е „Щабът на действащата армия“, а основната част от книгите излизат в печатницата на седмичника „Военни известия“. Сред авторите на библиотеката са класици на българската литература – Иван Вазов, Алеко Константинов, Любен Каравелов, Елин Пелин, Йордан Йовков и др.

Непосредствено след войната Печатницата на армейския военно-издателски фонд е разположена на софийската улица „Оборище“ № 2. Тя продължава дейността на печатницата на дълголетното списание „Военен журнал“ (1888–1947, с прекъсвания). Наред със специализираните издания по въпросите на отбраната и армията печатницата приема и реализира отпечатването на такива значими издания в родната ни периодика като „Юридическа мисъл“, „Звено“, „Пролом“, поредиците „Древна България“, „Географско четиво“, периодичният сборник „Годишник на журналистите“. Една част от работата на печатницата

включва поръчки за изработка на всякаква акцидентия на столичните банки и акционерни дружества като търговски бланки, формуляри, ведомости, фишове, правейки и специални отстъпки за по-високите тиражи. Голям е делът на банковите книжа, на циркулярите, визитните картички, сватбени и други видове покани. Изработват се разнообразни рекламни материали и календари. Наред с това Печатницата на армейския военно-издателски фонд печата учебници, научни трудове, лекции, отделни книги. Модерното за епохата полиграфическо предприятие работи с разнообразни наборни и заглавни шрифтове от различни шрифтови семейства и гарнитурни. Сред тях са светли, получерни, черни и гротескни шрифтове, главни и редовни букви, орнаменти и украсни линии. Печатницата изработва издания с трицветен печат и многотиражни вестници, списания и книги, използвайки принципа на стереотипията. Обособен е отдел за печат на цветни календари, афиши, плакати, фонове. Цветни киноафиши и търговски реклами се изработват с графична техника *върху линолеум*. Постепенно печатницата се превръща в едно от водещите ни полиграфически предприятия, което добре оползотворява бюджетните средства и се самофинансира, доразвивайки своите дейности. Същевременно книжарницата на Армейския военно-издателски фонд, също на столичната ул. „Оборище“ № 2, е превърната в голям склад за книжнина, свързана с военното обучение – взводни тетрадки за оръжието, служебни списъци, стрелкова книжка за боеца, книжки за заповеди и донесения, таблици, тетрадки, ведомости за курса по стрелба; сред наличността на книжарницата са произведените в печатницата билети за отпуск, сметко-разписки, свидетелства за пенсионни удържки, ведомост за заплата на доброволците и друга акцидентия. Предлагат се и някои издания – така например през 1928 г. книгата на С.Г. Кашев „Походите на Цар Симеона“ по случай 1000-годишнината, като на книжарите се дава отстъпка 20 процента от коричната цена на изданието. През 1930 г. успешно се продава изработената в Печатницата на Армейския военно-издателски фонд мемоарно-документална книга на Иван Хр. Найденов „Доброволческият ученически легион 1885 година“. На заглавната страница на книгата е отбелязано, че тя е прегледана от Военно-историческата комисия и с писмо до щаба на армията при Военното министерство се препоръчва на частите като четиво за войската. Столичното

издателство „Акация“ поръчва на същата печатница да тиражира книгите на проф. Асен Златаров „Световните тайни и делото на Айнщайн“ (1923; 1924), „Трагедията на П.К. Яворов. Спомени и бележки“ (1925), „Из тайните на морето“ (1925), „Диктатура или демокрация“ (1936).

Състоянието на полиграфическото производство се подобрява между двете световни войни – за това свидетелства все по-широко приложение на илюстрацията в списанията и по-рядко във вестникарското производство – най-вече в във високотиражни столични вестници като „Зора“. За голямотиражният в. „Вечерна поща“ през 1904 г. е доставена първата у нас ротационна машина, същата техника закупува акционерното дружество на вестниците „Утро“ и „Дневник“ през 1912 г., а година по-късно ротационни машини модернизират и производството на вестниците „Балканска трибуна“ и дружество „Балкан“. Ротационни високопечатни машини обновяват технологичния парк на вестниците „Зора“ и „Днес“, на печатница „Книпеграф“, която изработва и книги. Макар линотипният набор у нас да е въведен с доставката на три наборни машини в Държавна печатница и една в Придворна

печатница, чак през 30-те години в софийските печатници бива въведен по-широко машинният набор. Дълбокият печат също е познат след Първата световна война, но се използва предимно за изработка на списания и издания, където е необходимо да отпечатат качествени илюстрации. В изложението за състоянието и дейността на Държавната печатница през 1930–1935 финансова година¹ е показана стабилната позиция, в която се намира тази водеща институция – тя превъзхожда по обема на производство и технологичното си оборудване останалите печатници в столицата и в страната, изработвайки както периодични издания, документация на правителствените институции, закони, трудове на Софийския университет, Фонд „Литературни издания“ на Министерството на просвещението, тъй и книги на отделни автори – известни и популярни за епохата, като писателите Дамян Калфов, Стилиян Кутинчев, Елин Пелин и пр. През 1918 г. пак там е отпечатан и „Закон за Българската държавна печатница“². Някои от собствениците на печатници се виждат застрашени от силната конкуренция на тази голяма институция в националната книгопечатна традиция. През май 1915 г. Графическият съюз – София, изпраща отворено писмо до печатарите, книговезците и букволеарите в България, в което се иска спиране по-нататъшното развитие на Държавната печатница „за обикновена печатарска работа“, да се провеждат търгове между нея и частните печатници, като се ограничи и да ѝ се възлага печатането на ценни книжа³.

В столицата между двете световни войни активно работят кооперативни печатници – „Гутенберг“ и „Напредък“. В Плевен значителна дейност развива кооперативна печатница и книговезница „Изгрев“ – през периода 1919–1944 г. тя отпечатва 408 книги по въпроси на селското стопанство, лозарството и винарството, 70 учебника, 25 политически издания, както и художествени книги, служебни издания⁴. Броят на отпечатаните там вестници, списания, единични листи достига 86. В Пловдив работи Кооперативно, графическо, производително и потребително сдружение „Сава Раковски“⁵, като в дружествената печатница се работи по многоцветен способ и дори са направени нововъдения при отпечатването. Пак там през 1925 г. е открита и нова печатница, от „добре известния и дългогодишен управител на Първата софийска печатарска кооперация Александър Нешев“, под името „Гутенберг“, впоследствие преименувана на пе-

чатница „Левски“⁶. Пловдивското печатарско дружество „Работник“ е организирано през 1905 г., когато е приет устав и заработва собствена дружествена печатница, но на 26 юни 1909 г. предприятието е ликвидирено, а печатницата е продадена. През 1923 г. обаче виждаме печатница „Работник“ като кооперативна – тук излиза в. „Правда“ (1922–1926 под редакцията на д-р Александър Пеев. Един от кооператорите е бившият вече съсобственик на печатницата – Георги Дончев, който работи в нея заедно със сина си. Кооперативната печатница „Работник“ разполага с мотор за задвижване на печатната машина и с разнообразни шрифтове освен на български, и на арменски, немски и френски език⁷. Другата кооперативна печатница в Пловдив – „Солидарност“, разполага с десет души персонал; работи с две плоскочечатни машини за висок печат и 43 вида шрифтове. Председател на управителния съвет е Иван Мичев, а членове – Никола Ангелов и Леон Бехар⁸.

В Русе главният съсобственик на печатарското сдружение „Леви, Петров и Сие“ – Славейко Петров Свещаров, през 1924 г. се включва в работническа кооперация „Напред“ като неин потребителен член и тегли заем за укрепване на основната дейност на фирмата печатница „Русенско ехо“. Съдружието работи до края на 1931 г., след което собственик става Славейко Петров, регистрирайки през август следващата година печатница и книжарница „Русенско ехо“, работила до края на 1947 г. като водещо полиграфическо предприятие в дунавския град. Наред с „Русенски окръжен вестник“, периодичните издания „Земеделско бъдеще“, „Икономически преглед“, както и други местни вестници и списания, тук излизат стихосбирки, песнопойки, драматургични творби, литературният сборник „Брод“ (приложение на в. „Светлоструй“ с редактор Д. Добрев).

Между двете световни войни се създават условия за откриване и на печатници, чиито стопани са турци, евреи, арменци. В Шумен след Първата световна война заработват печатница „Теракки“ на адвокатата Сабри Садъков, която има високопроизводителна плоскочечатна машина (закупена от печатница „Спас Попов“) и работи около двадесет години, печатайки учебници за турските училища и в. „Savas“ („Борба“); през 1934 г. Ариф Оруч открива за нуждите на висшето духовно мюсюлманско училище „Нювваб“ печатница „Интибах“ и издава под своя редакция в. „Yarin“ (Утре); през 1937 г. в града започва да функ-

ционира печатница „Хавадис“ („Новини“), където до 1940 г. се печата едноименният вестник на турски език „Navadis“⁹.

Едва ли ще е пресилено, ако кажем, че много печатници със собственици евреи и арменци има в Русе. Тяхното число нараства особено в периода между двете световни войни. Още през 1891–1892 г. тук работи арменската печатница „Тануб“ (Дунав), през 1915–1922 г. арменската печатница „Балканян мамул“, където излиза едноименният вестник. През 1902 г. за дълголетна дейност заработва печатницата и книговезницата на Мойсей Меламед и Сие, като след 1947 г. преминава в състава на голямата новоорганизирана след национализацията печатница и книговезница „Дунав“. Започнала дейност още в началото на века, в Русе активно функционира и печатница „Балкан“ АД на фамилията Бениеш (Давид, Леон и Несим Бениеш). Печатница „Рекорд“ пък работи в периода 1919–1940 г.¹⁰ С дългогодишна история е и създадената през 1910 г. печатница „А.Р. Фархи и Д. Петров“, като впоследствие двамата съдружници правят свои самостоятелни печатници, печатайки разнообразни книги и местна периодика. Известен русенски печатар е и Яко Аврам Леви, работил от 1920 г. до 1923 г. заедно със съдружника си, собственика на печатница Атанас Н. Данков, чиято дейност започва още в края на XIX век в Свищов. След смъртта на А. Данков печатницата му е изкупена от новото събирателно дружество на Славейко Петров, Леви и Сие, което функционира до края на 1931 г.¹¹ Печатницата под името „Русенско ехо“ е оборудвана за модерен висок печат с голям набор шрифтове, линии и орнаменти, електроинсталация за задвижване на голяма печатна машина, динамо с електромотор¹². Тук излизат редица регионални вестници и списания, както и редица преводни книги и издания на български автори – например през 1926 г. се печата „Театърът в Русе“ от Иван Русев 1898, „Русе в миналото“ на Симеон Симеонов, през 1929 г. излиза „Илюстриран алманах на град Русе 1928“, през 1930 г. тук е отпечатан и юбилейният сборник на Русенска популярна банка, както и закони, разпоредби, правилници.

От 1932 г. в Русе започва своята дейност печатница „Дунав“ на новото модерно полиграфическо предприятие – печатница „Дунав“ на Яко Леви, в което биват отпечатани 56 книги, 16 вестници и списания, 6 единични листи¹². Сред най-добрите издания, отпечатани в „Дунав“, е „Русенски областен алманах“,

излязъл през 1942 г. на висококачествена хартия и корично оформление на Георги Каракашев.

В Пловдив работи печатница-издателство „Гюнеш“, чийто собственик е Етхем Рухи. Дейността ѝ датира от лятото на 1910 г. Печата се учебна литература на османотурски, както и вестници на турски език като в „Балкан“, издаван от Асаф бей Смайлов¹³.

Една от привлекателните за книгоиздателския бизнес структури през споменатия период са акционерните и събирателните дружества, които дават по-голяма стабилност, по-дълги срокове на дейност и повече сигурност на издателското съдружие от епохата, с по-значителен капитал, повече полиграфически мощности и по-голям персонал. Така например пловдивското акционерно дружество „Юг“, учредено на 24 юли 1919 г., бива основано с капитал 600 000 лева, за 50-годишен период на действие. Ръководи се от управителен и контролен съвет. Събирателното дружество „Печатница на братя Никола и Иван Йонович“ в Пловдив, регистрирано на 14 април 1920 г., се основава за печатане на книги и периодични издания – „Търговски вестник“, „Борба“, „Свобода“, а след десетина години двамата братя съдружници разделят имуществото и организират самостоятелни печатници.

Издателят Гео Милев също има амбицията да основе в столицата акционерно дружество за книгоиздателство под името „Везни“ с капитал 1 млн. лева – впечатляваща за времето сума (която е щяла евентуално да се увеличи на 3 млн. лева) и с още по-впечатляващи проекти за издаване на библиотека от художествени произведения на български и чужди автори, луксозна серия избрани произведения, репродукции, а заедно с това да се организира книжарница и салон за изложби; редакционната и художествено-издателската работа пък да се повери на назначен от управителния съвет редакционен комитет¹⁴. Идеята и проектоуставът са от началото на 20-те години на XX век, за съжаление обаче амбициозното начинание остава неосъществено, изглежда по липса на достатъчно надеждни и заможни акционери, които да инвестират в бъдещото дружество.

Велико Търново е един от градовете, където собствениците на печатници развиват и книжарска дейност. Тя се изразява предимно в съществуването към печатницата и на книжарница, но и на книговезница. Един от търновските издатели с национално значение е Ефрем поп Христов. Неговата дейност започва още през 80-те и 90-те години на XIX век, но про-

дължава с успех и през следващите десетилетия. За това допринася и фактът, че наред с издателството той завършва производствения цикъл, закупувайки през 1912 г. печатница, а през 1925 г. настанява цялото си предприятие в собствени производствени помещения, което напомня много за цялостен издателско-полиграфически комплекс – с издателска структура, печатна база и собствена книжарница, разположена на горния етаж над печатницата. И действително, работата на този комплекс, благодарение на двете високопечатни машини формат 63x95 и 50x70 и с плочна преса тип „американка“ потръгва. Тук излизат десетки книги с художествен и учебен характер, работи се акцидентия. Фирмата функционира до национализацията¹⁵.

В края на XIX век Ефрем поп Христов издава пръв приключенската белетристика на Майн Рид, макар по-късно към този автор да се насочват и други печатници издателства – столичното Иван Игнатов и синовете, Иван Коюмджиев, варненският издател и книжар Венелин Божилов, печатниците в столицата на С.М. Стайков, издателя Жеко Маринов и „Радикал“, издателство „Ново образование и печатница“ „Нототип“, издателствата „Цвят“ и печатница „Едисон“, Александър Паскалев и печатница „Съгласие“ (издали „Пълно събрание на съчиненията“ на М. Рид в петнадесет тома), и пр. Самият Ефрем поп Христов ползва за превод на някои от романите на известния писател търновския преводач Моско Москов, а преди да се сдобие със собствена печатница, прибегва до услугите на варненската печатница „Зора“, притежаваща голямоформатна цилиндрична машина за висок печат на формат 76x110 см, но ползва и печатници във Велико Търново и Севлиево. Все пак, изградил вече собствената си печатница, големият издател има значително по-широки възможности за полиграфическа изработка, още повече, че самият той държи на прецизността и качеството на отпечатваните книги. Печатницата на Ефрем поп Христов между двете световни войни дори разполага с възможности за стереотипно полиграфическо производство, които обаче са използвани по-късно, когато печатницата се влива в структурата на великотърновската държавна печатница „Димитър Найденов“, при работата с ротомашина. В най-ново време тази голяма печатница е снабдена с апарат за изливане на плоска стереотипия, хидравлична преса за матрициране на окръжния вестник „Борба“ и апарат за стереотипия на вестникар-

ските страници. Между двете световни войни тук излизат книгите на видния търновски писател-краевед Йордан Хр. Кулелиев „Малките добротворци във Велико Търново“ (1934), „Дружество „Здравец“ за летни ученически колонии в гр. В. Търново“ (1935), „Девичкото образование във В. Търново преди Освобождението“ (1936), „История на църквата „Св. Цар Борис“ – бивша „Св. Константин и Елена“ (1942). Свои издания при Ефрем поп Христов печата и друг великотърновски писател – Моско Груев Москов: „Политика и любов. Повест из нашия провинциален живот“ (1923); „Нашите революционери-поети“ (1925); „Българката според нашите народни песни“ (1926); „В царството на смъртта. Страничка от живота на македонците под Сърбия“ (1928); „Нашите народни любовни песни“ (1930); „Разкази“ (1940).

Една от дълголетните частни полиграфически фирми в старата столица е тази на братя Борис и Димитър Церовски (основател е Никола М. Церовски през 1904 г., в съдружие; печатницата е закупена от Пано Иванов), наричана още „Елит“ и „XX век“¹⁶. Към края на дейността си разполага с плочна преса тип „американка“. Освен акциденция тук излизат от основаването ѝ до 1942 г. 270 книги. За известен период преди 1944 г. съществува под името „Книжарница, печатница, книговезница на Борис Церовски, Иван Инджев и Генчо Махлянски“.

В печатница „Церовски“ се печатат някои от книгите на писателя Моско Г. Москов – второто и третото издание на „Четата на Христо Ботев“ (изд. Цаню Николов, 1907 и 1910); четвъртото издание на „Джебен речник на чуждите думи в езика ни“ (книж. Ив. С. Вителов, 1907); „Приказки и легенди“ (Цаню Николов, печ. Н. М. Церовски и сие, 1908); „Миналото и бъдещето на Търново в икономическо отношение“ (Н. М. Церовски и сие, 1910); „Търново в най-древното си минало“ (изд. д-во Царевец, 1918), приказката в стихове „Дядо Трак и змея“ (Антон Н. Стоянов; печ. Церовски, 1925).

През 1923 г. във Велико Търново е организирана печатница-книжарница „Теменуга“ на братя Ноеви с инвентар на печатницата на братя Церовски¹⁷. Тази печатница разполага с плоскопечатна половинформатна машина 70x100 „Франкентал“, шивачни книговезки машини, папшер и разнообразни шрифтове. Интересно е обстоятелството, че собственикът Д. Ноев работи предимно в книжарницата. Независимо от това фирмата функционира успешно, пе-

чатат се книги, периодика, акциденция, правят се тетрадки с твърда подвързия малък и голям формат. Тук излиза и брошурата на Моско Г. Москов „Естетичното възпитание в нашите училища“.

Едно от големите полиграфически предприятия в старата столица е печатницата на Стефан Ралевски и Христо Дамянов, която закупува инвентара на печатницата-книжарница „Отец Паисий“, на Иван Панчев и съдружие, вероятно след 1923 г. Притежава плоскопечатна машина „Мариньони“, две плочни американски преси и добра книговезка техника, разнообразни шрифтове. Тук се печатат около 60 заглавия на вестници и списания, акциденция, афиши, книги. Тук например през 1932 г. излиза книгата на видния търновски търговец, учител по математика и член на Русенската индустриална камара Петър Карачоров „Нашата индустриална политика“, където се отправят обективни и критични бележки върху състоянието на българската икономика и политиката на митнически протекции. Книгата е в немалък тираж за подобен род издание – 2000 екземпляра и предизвиква оправдан интерес със злободневната проблематика и нестандартните си предложения за решаване на актуални стопански проблеми. Петър Карачоров е собственик заедно с брат си Христо на най-внушителната сграда в тогавашно Велико Търново (днес в нея се помещава здравноосигурителната каса), с голям железарски и колониален магазин. Подпомага Съпротивата, има симпатии към съюзническата коалиция. Става председател на окръжния комитет на Отечествения фронт, но след 1945 г. е наклеветен, репресиран и умира в затворнически санаториум. Посочената книга и споменици на съвременници ми послужиха преди десетина години да напиша и да издам историческия си роман на документална основа „Палатът на Карагерови“ (В. Търново, Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий“, 1994)¹⁸. Очевидно П. Карачоров е заплатил добре за излизането на „Нашата индустриална политика“ и се е ползвал с преференции от страна на печатница-издателство „Ралевски-Дамянов“, тъй като книгата е напечатана на луксозна хартия, с добър печат в книжното тяло, а част от тиража е с черна твърда подвързия¹⁹.

С прекъсвания между двете световни войни в Търново работи и печатницата-книжарница на Иван Д. Панчев. Виждаме, че през 1940 г. тук излиза книгата на С. Калпакчиев „Песни за учащата се младеж“. С много по-дълголетни традиции обаче е печат-